

Організаційно-правові форми юридичних осіб та суперечності щодо їх визначення у чинному законодавстві України

Коркішко М., студентка групи Юм-92

Науковий керівник: Горевий В. І., доцент каф. права СумДУ

Цивільний кодекс України не дає визначення поняття “юридична особа”. Натомість, ст.80 ЦК, яка має назву “Поняття юридичної особи”, містить вказівку на деякі характерні ознаки цього поняття, зазначаючи, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Серед цих властивостей не вистачає деяких традиційних ознак юридичної особи – таких як: наявність відокремленого майна, самостійна відповідальність за зобов’язаннями.

Як зазначає Є.Ю. Харитонов, для аналізу поняття “юридична особа” повинні бути враховані також зазначені властивості, оскільки вони дозволяють відрізнити юридичну особу від інших соціальних утворень, зокрема різноманітних об’єднань, філій і представництв, які не є суб’єктами цивільного права [1, с. 112].

Юридична особа як досить складне за своєю природою правове явище може розглядатися у багатьох аспектах, одним з яких є її організаційно правова форма. Організаційно-правова форма юридичної особи визначає тип, структуру, побудову, способи внутрішніх відносин, режим формування волі й її вираження в організації [5, с. 44].

Є.Ю. Харитонов перераховує наведені вище ознаки юридичних осіб, а саме:

1. Наявність певних чиним організаційно і структурно оформленого соціального утворення – організації;
2. Майнова самостійність юридичної особи припускає наявність у юридичної особи майна, що виділене і враховується окремо від майна засновників цієї юридичної особи та від майна інших власників;
3. Важливою ознакою юридичної особи є наявність у неї цивільної правоздатності дієздатності (правосуб’єктності) або здатність брати участь у цивільному обігу від свого імені;
4. Результатом майнової відокремленості юридичної особи та її участі від свого імені у цивільному обігу є визнання за нею здатністю відповідати за взятими на себе зобов’язаннями [1, с.114].

Розглянуті ознаки тісно пов’язані між собою. У цивільній літературі час від часу постає питання щодо того, яка з цих ознак є головною у правовій характеристиці юридичної особи.

Деякі науковці такою ознакою називають можливість участі юридичної особи у цивільних правовідносинах від свого імені [2, с.704]; інші вважають, що нею є наявність відокремленого майна [3, с.52]; треті – вказують як на визначальну ознаку на самостійну майнову відповідальність юридичної особи [4, с.13].

Якщо юридичні особи публічного права беруть участь у цивільних відносинах, то на них поширюються положення Цивільного кодексу, якщо інше не встановлено законом. При цьому всі юридичні особи – це або об’єднання осіб, або об’єднання майна, або об’єднання осіб і майна.

Невичерпний перелік видів організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права наведений у статтях 83-85 ЦК. Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Беручи до уваги зазначений критерій поділу, до юридичних осіб, заснованих на об’єднанні осіб, Цивільний кодекс відносить товариства, оскільки відповідно до нього товариством є організація, створена шляхом об’єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Відповідно установи слід віднести до юридичних осіб, заснованих на об’єднанні майна, оскільки згідно з ЦК установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об’єднання (виділення) їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок майна.

У Німеччині, Швейцарії розрізняють корпорації (союзи) й установи. Корпорації характеризуються наявністю членства, загальної для багатьох учасників мети, незалежністю свого існування від зміни учасників. Установи, навпаки, звичайно створюються одним

засновником, що сам визначає і мету юридичної особи, і склад майна, необхідний для її досягнення. У юридично-технічному плані ця кваліфікація має велике значення, оскільки необхідність оформлення колективних інтересів, актуальна для законодавства про корпорації, може не братися до уваги при конструюванні норм про установи [6, с.3].

Ст. 120 ГК України “Організаційно-правові форми об’єднань підприємств ” передбачає такі об’єднання як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об’єднання підприємств, передбачені законом. Підприємства – учасники об’єднання підприємств зберігають статус юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми об’єднання.

Як зазначає Т. Блащук, до юридичних осіб корпоративного типу можна віднести всі юридичні особи, для досягнення статутних цілей яких необхідне поєднання зусиль декількох осіб (учасників). Тоді як некорпоративні юридичні особи для досягнення цілей потребують лише майна і тому можуть обходитися єдиним засновником: такі наприклад, унітарні підприємства, фонди, установи, державні корпорації [6, с.3].

Ст. 80 ГК зазначає, що до господарських товариств належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою діяльністю, товариства з додатковою діяльністю та інші.

Товариства поділяються на підприємницькі та не підприємницькі.

У п.1 ст.113 ЦК господарське товариство визначається як юридична особа, статутний капітал якої поділений на частки між учасниками. Натомість у ст.79 ГК господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб’єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об’єднання їх майна й участі в підприємницькій діяльності.

Таким чином норми ГК суперечать нормам ЦК.

ГК визнає підприємство як один із видів господарських товариств (ст.79 ГК). Відповідно господарські товариства можуть створюватись у формі підприємств (гл. 7 ГК) або інших видів товариств (суб’єктів господарювання, як вказує ГК): банки, страхові товариства тощо. При цьому норма ст. 79 ГК входить у протиріччя з нормою ст. 80, яка має назву “Види господарських товариств” і відносить до них акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства (ЦК дає такий самий перелік господарських товариств). Таким чином, в одній статті ГК вказує, що підприємство є господарським товариством, в іншій даючи вичерпний перелік господарських товариств, не згадує про підприємство.

Постає питання, що ж таке підприємство?

ЦК не згадує підприємство серед організаційно-правових форм юридичних осіб, відносячи його не до суб’єктів, а до об’єктів цивільного права. Відповідно до ст.191 ЦК підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності.

Натомість, ГК у ст. 62 відносить підприємство до організаційних форм господарювання і вказує, що це самостійний суб’єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб’єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Таким чином, виходячи з норм ГК можна сказати, що підприємство є юридичною особою заснованою на об’єднанні майна осіб, відтак відповідно до ЦК воно може бути створене у формі товариства, установи чи в іншій формі.

Залежно від форми власності юридичні особи поділяються на державні і приватні (недержавні). Значення такого розподілу стає зрозумілим, якщо врахувати, що державні юридичні особи (навіть комерційного характеру) з необхідністю повинні опікуватися загальнодержавними інтересами, чим і зумовлюється специфіка їх правового регулювання. У даній класифікації можна побачити пряму аналогію з поділом організацій на юридичні особи публічного і приватного права.

Уважний аналіз норм ГК свідчить про істотну невідповідність його ЦК у частині виокремлення форм власності і, відповідно, видів підприємств. Така невідповідність виявляється в тому, що ЦК не виділяє колективної форми власності, відносячи такі види підприємств до приватної власності юридичних осіб. Відтак, норми ГК у цій частині необхідно розглядати як такі, що суперечать ЦК, і застосовувати норми ЦК як акта, що визначає форми власності в Україні і відповідає Конституції. Остання теж не містить колективної форми власності.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції на рік можуть бути віднесені до малих, середніх або великих підприємств. В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

Виходячи з вищевикладеного можна зазначити, що знання організаційних і правових ознак, що визначають форму юридичних осіб, дозволяє компетентно орієнтуватися в усьому різноманітті учасників економічних, підприємницьких відносин. За допомогою цих ознак можна незалежно від конкретної економічної діяльності юридичних осіб чітко визначати особливості їх правових можливостей, обов'язків і юридичної відповідальності, за властивими їм загальними параметрами порівнювати різні юридичні особи між собою і на підставі всього цього робити обґрунтовані практичні висновки.

Використана література

1. Харитонов Є. О. Цивільне право України. Підруч. / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К. : Істина, 2005. – 776с.
2. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – М. – Л. – 1948. – с. 704 - 711.
3. Братусь С. Н. Советское гражданское право: субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М. – 1984. – с. 52.
4. Рясенцев В. А. Советское гражданское право / В. А. Рясенцев. – М. – 1986. – с.131 – 132
5. Цирульников В. Н. Определение юридического лица как субъекта гражданского права. Учеб. пособие / В. Н. Цирульников. – Волгоград, 2001. – 67с.
6. Блащук Т. Організаційно-правові форми юридичних осіб у сучасному цивільному праві. / Т. Блащук. Підприємництво, господарство і право. – 2005. - № 8. – с. 3.